

ART

УДК 5527[726.591+246.5]16-18

ІКОНОГРАФІЯ ЯК ВІЗУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ФОНДОВОЇ ЗБІРКИ МУЗЕЮ ВОЛИНСЬКОЇ ІКОНИ

Берlach Олександр Павлович

к. арх., доцент

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Анотація. Проблема вивчення українського іконопису дуже актуальна, оскільки ці твори все ще мало досліджені та навіть не всі систематизовані. Це явище можна пояснити дослідницькими вподобаннями багатьох вчених. Адже значну частину, за обсягом становлять так звані «народні ікони». Вони побутували переважно серед селянського населення і не мали достатньої художньої якості. Поширення світського живопису сприяло сприйняттю ікони як реалістичного портрета святого, або як документа, який фіксує ту чи іншу подію священної історії.

Стаття присвячена ролі іконографії, як візуального джерела для комплексного живописно-стилістичного та техніко-технологічного досліджень іконопису Волині XVI – початку XIX століття на прикладі фондової збірки музею Волинської ікони.

Одержані результати актуальні та важливі для розуміння розвитку української ікони, вони можуть бути використані для класифікації та атрибуції ікон. Отримані дані можна застосувати в музейно-реставраційній практиці під час каталогізації фондів.

Ключові слова: іконографія, музей Волинської ікони, ікона, історична дисципліна, фондова збірка.

Сьогодні є досить актуальним питання вивчення та включення до наукового обігу автентичних творів українського іконопису з метою розширення, доповнення та корегування критеріїв визначення достовірності, автентичності художнього твору, його автора, місця й часу створення на підставі аналізу стилістичних і технологічних особливостей (атрибуції). Важливими для дослідження стали праці П. Жолтовського, В. Александрович [1], В. Пуцко [3] які присвячені художньо-стильовій еволюції іконографії образів ікон Пресвятої Богородиці. Л. Міляєва подала вичерпну характеристику головній святині колекції музею – іконі Холмської Богородиці очима Якова Суші.

Інтерпретації окремих іконографічних нюансів деяких сюжетів волинських ікон та щодо реставраційних процесів висвітлено у збірках щорічних міжнародних наукових конференцій «Волинська ікона: дослідження та реставрація» [1].

Іконографія – одна з небагатьох галузей спеціальних історичних дисциплін зорового плану, предмет дослідження якої сягає в сиву давнину.

Іконографія же – це специфічна галузь спеціальних історичних дисциплін, пов'язана з мистецтвом і займається описом і вивченням різних видів візуальних джерел. Недарма сама назва «іконографія» походить від грецької *eikwn* “зображення”, “образ” і *grajw* – “пишу” [4, 220 с.]. Об'єктом дослідження цієї наукової історичної дисципліни є – твори живопису графіки, скульптури та твори прикладного мистецтва. Іконографія вивчає наскельні малюнки, мініатюри, гравюри, ілюстрації, картини, портрети на папері та полотні, ікони, фрески та ін., які відносяться до різних епох і стилів, історію створення та виникнення цих різноманітних творів мистецтва, їх авторство, форми фіксації, побутування, датування, інтерпретації тощо. Вона розробляє прийоми та методи визначення достовірності історичних подій, зображених в тому чи в тому мистецькому творі з метою ефективного використання стриманих даних в історичних дослідженнях.

Найдавнішим іконографічним джерелом є наскельні малюнки у печерах та гротах, які виникли ще в епоху палеоліту в місцях перебування первісних людей. З цього історичного періоду збереглися й перші з знайдених археологами скульптурні та графічні зображення, котрі дозволяють простежити розвиток не тільки матеріальної, але й духовної культури: світогляду, вірувань, обрядів, смаків первісної людини. Не можна не згадати й гравірування з геометричними мотивами умовно-абстрактного характеру та примітивним живописом в дольменах – найдавніших надгробних пам'ятниках, що дійшли до нас та багато інших мистецьких творів створених людиною.

Не менш важливим джерелом є ікона. Ікона (від грец. *eikwn* – зображення) належить до нетлінного скарбу минулого. Це той же портрет, в основі якого – реальні люди, тільки канонізовані.

Походження ікони пов'язане з греко-візантійською цивілізацією. Ікона – це, з одного боку, твір як – національного мистецтва, так й водночас і всесвітнього, бо все людське починається з національного. Великі духовні й культурні цінності виникають і розвиваються на теренах конкретних націй і через них досягають масштабів загальнолюдського. З другого боку, як зазначає професор Д. Степовик, ікона «є частиною «зображальної Біблії», а тому являється об'єктом дослідження іконографії [4, с.184]. З моменту появи ікони й до нашого часу вона, як мистецький твір пройшла складний шлях свого становлення. Вважається, що засновником ікономалярства був євангеліст Лука, котрий, нібито першим змалював матір Ісуса Христа – Марію. За легендою Лука був високоосвіченою людиною, книжником, цілителем, а головне – вмілим художником. Недарма ж митці вважали його своїм захисником й заступником і малювали з пензлем у руці.

Експозиційні матеріали музею Волинської ікони можна характеризувати за наступними розділами щодо атрибуції:

1. Волинський іконопис XVI-XVIII століття (ікона «Спас у Славі», «Благовіщення», група кінних «Святих Георгіях», «Зішестя Святого Духа на апостолів», «Пророк Єзекиїль», «Спас Вседержитель», «Святий Миколай», «Богородиця» та ін. [2].

2. Живопис західноєвропейської традиції XVIII-XIX століття (Святий Франциск Асизький», «Свята Текля Іконійська», «Святий Іван Богослов», «Апофеоз Почаївської ікони Богородиці», «Трійця Святої Анни», «Коронування Богородиці», дві парні ікони «Пророки»...[2].

3. Різблення і скульптура XVII- початку XIX століття (царські врата із зображенням «Благовіщення», рами з паралельним валиком і боніями, картуші з медальйонами круглої та овальної форми з рослинними та геометричними мотивами, скульптурні зображення євангелістів, колонки іконостасів; мистецтво дерев'яної скульптури представлене виносними хрестами, фігурками ангелів, зображеннями святих: ростові фігури Святого Онуфрія, композиція «Непорочне зачаття» [2].

Таким чином, введені в науковий обіг розділи та зразки ікон із фондової збірки музею Волинської ікони можуть бути використані для подальшого вивчення іконописних традицій та культового мистецтва Волині означеного періоду

Список літератури

1. Александрович В., Василевська С, Єлісеєва Т. , Міляєва Л. Музей Волинської ікони: книга – альбом. Київ : Адеф-Україна, 2012. 400с.

2. Берлач О. П. Дослідження й атрибуція зразків пізнього середньовіччя та нової доби фондової збірки музею Волинської ікони. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 46. Том 1. С. 51-57.

3. Пуцко В. Маловідомі царські врата з Волині. Волинська ікона: дослідження і реставрація. Науковий збірник. Випуск 28. Матеріали ХХVІІІ міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 21-22 жовтня 2021 року. - Луцьк. С. 79-81.

4. Степовик Д.В. Українська графіка ХVІ – ХVІІІ століть. Еволюція образної системи. – К., 1982. – 220 с.